

IV ХАЛҚАРО БАХШИЧИЛИК САНЪАТИ ФЕСТИВАЛИ ИШТИРОКЧИЛАРИГА

Хурматли фестиваль қатнашчилари, муҳтарам меҳмонлар!

Аввало, сиз, азиялarnи очик осмон остидаги бетакор музей шаҳар — қадимий Хивада ўтказилаётган **IV Халқаро бахшичилик санъати фестивали**нинг очилиши билан чин қалбимдан муборакбод этаман.

Бугунги санъат байрамида иштирок этаётган нуфузли халқаро ташкилотлар ва қардош мамлакатлар вакилларига, дунёнинг қирқдан зиёд мамлакатидан келган халқ ижодиёти намояндalари, атоқли маданият ва санъат арбобларига самимий ташаққурим, юксак хурматим ва эзгу тилакларимни билдираман.

Саховатли Ўзбекистон заминига, қўхна Хоразм диёрига хуш келибсиз!

Қадрли дўстлар!

Халқаро нуфузи тобора ортиб бораётган мазкур анжуман бу йил қўхна Шарқ гахари — бетакор Хоразм диёрида ўтказилаётгани унга алоҳида руҳ ва мазмун бағишламоқда. Бу ўлканинг дostonчилик мактаби гоят қадимий ва бой тарихга эга бўлиб, “Лазги” каби дунёга машхур мумтоз куй-қўшиқлари, гўзал рақслари айнан ана шу азим дарёдан озиқланиб келмоқда, десак, тўғри бўлади.

Бу қутлуг заминдан етишиб чиққан Ўзбекистон халқ бахшилари “Бола бахши” — Қурбонназар Абдуллаев, “Қаландар бахши” — Рўзимбой Норматов, Абдулла Қурбоназаров, Етмишбой Абдуллаев каби ёрқин овоз ва истeъдod соҳиблари

томонидан юксак пардаларда қуйланган “Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам”, “Тўрўғли”, “Авазхон”, “Алпомиш” ва “Хирмондали” каби халқ dostonлари миллий маданиятимизнинг ўлмас дурдоналари сифатида маънавиятимиз хазинасидан мустақкам жой эгаллаганини чуқур миннатдорлик билан эътироф этамиз ва бахшичилик санъатининг бугунги давомчиларига ижодий ютуқ ва равнақ тилаймиз.

Хурматли фестиваль иштирокчилари! Фестиваль кунларида сизлар санъатни чин дилдан севадиган меҳмондўст, бағрикенг халқимиз билан самимий мулоқотлар ўтказиб, юртимизнинг бой тарихи, маданияти ва безавол қадриятлари, табаррук масканлари, Янги Ўзбекистоннинг бугунги тараққиёт ютуқлари, жумладан, бахшичилик санъатини ривожлантириш бўйича амалга оширилаётган ишлар билан яқиндан танишиб, ёрқин таассуротларга эга бўласиз, деб ишонаман.

Фурсатдан фойдаланиб, танлов иштирокчилари ҳамда фестиваль доирасида ўтказиладиган халқаро илмий-амалий конференция ишига муваффақият тилайман.

Энг эзгу ва халқчил ҳис-туйғуларни тараннум этишда сизларга сихат-саломатлик, куч-гайрат ва илҳом доимо ёр бўлсин!

Шавкат МИРЗИЁЕВ,
Ўзбекистон Республикаси
Президенти

Халқаро фестиваль ЎЗЛИКНИ ТОПИШ ЙЎЛИ: АЛПОМИШДАН ҲОМЕРГАЧА

Мамлакатимиз раҳбари ташаббуси билан Халқаро бахшичилик санъати фестивалини кенг миқёсда ўтказиш анъанага айланди. Шу вақтгача фестиваль Термиз, Нукус, Гулистон шаҳарларида халқаро миқёсда, юксак мақомда ўтказилди. Бу йил ушбу халқаро фестивалга Хива шаҳри мезбонлик қилмоқда. Зеро, қадимдан қўхна Хоразм худудида бахшичилик ва халфачилик анъанаси ривожланган. Бугун ҳам ушбу қадрият асраб-авайлаб келинмоқда. Бунда, албатта, Халқаро бахшичилик санъати фестивали, умуман, юртимизда ўзлиқни англаш, номоддий маданий меросни асраб-авайлашга қаратилган ишлар муҳим ўрин тутмоқда.

Тан олиш керак: глобал жамиятларда эпик анъана тамоман сўниб ёхуд сусаниб бормоқда. Шундай бир ҳолатда юртимизда бахшичилик, жировлик, оқинлик, халфачилик санъати нафақат сақлаб қолинаётгани, балки халқаро миқёсдаги фестиваль ҳамда илмий анжуманлар ўтказиш орқали кенг тарғиб этилаётгани катта ҳодиса. Зеро, эпик тафаккур ривожланган мамлакатлар орасида ўз ўрнини топаётган, кундан кунга янгидан-янги қиёфа касб этиб, юксалиб бораётган ватанимизнинг бугунги шиддати ва келажagini белгилаб беради.

Шу ўринда ҳақли савол туғилади: бахши ким, унинг дунё эпосидаги ўрни ва

аҳамияти қандай? Бугун нима учун халқ оғзаки ижодини, хусусан, бахшичиликни кенг тарғиб этиш керак?

Бахши деганда хорижда кўпроқ Ҳомер тилга олинади. Унинг бахшичилигини америкалик олимлар М.Перри ва А.Лорд рад этиб бўлмас далиллар билан исботлаган. Бироқ фольклоршуносликдаги кўп назарий масалалар олдинги — Ҳомер индивидуал ижодкор, шоир сифатида ургуланган давр билан боглиқ ҳолатда қолиб келмоқда. Оқибатда фольклоршуносликдаги айрим назарий масалалар ханузгача ўз ечимини кутиб турибди.

► Давоми 6-бетда

ГЛОБАЛ ТЕБРАНИШЛАР ДАВРИДА МИЛЛИЙ СТРАТЕГИК ЁНДАШУВ

Долзарб мавзу

Бугун глобал сиёсий-иқтисодий жараёнлар тобора кескин түс олмақда. Мазкур ҳолат, яъни йирик давлатлар ўртасидаги иқтисодий зиддиятлар бугун дунёга, жумладан, юртимизга ҳам таъсир кўрсатмоқда. Бундай шароитда ҳар бир давлат, халқ ўз стратегиясини аниқ белгилаши ва миллий манфаатларини қатъий ҳимоя қилиши лозим.

Дунё аввалгидек эмаслиги бор гап. Айни пайтда минтақавий ва глобал миқёсда иқтисодий-сиёсий барқарорлик тобора йўқолиб бормоқда. Халқаро савдо майдонлари, илгари ишончли дейилган институтлар энди ўз функцияларини тўлиқ бажара олмаётти. Бундай вазият табиий равишда давлатлардан ўз стратегиясини қайтадан кўриб чиқиш, янгича ёндашувлар билан ҳаракатланишни талаб этмоқда.

Президентимиз раислигида шу йил 18 апрель кўни дунёда юз бераётган иқтисодий тебранишларнинг мамлакатимиз соҳа ва тармоқларига таъсирини юмшатиш чора-тадбирлари юзасидан ўтказилган видеоселектор йиғилиши айнан мана шу кескин геониктисодий муҳитда

Ўзбекистон қандай йўл танлаётганини аниқ ифода этди. Бу йиғилишда давлатимиз раҳбарининг олдиндан стратегик таҳлил қилиш қобилияти ва глобал иқтисодий ўзгаришларнинг мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий ҳаётига таъсирини

чуқур англаган ҳолда ўз вақтида зарур чораларни кўришдаги салоҳияти яна бир бор намоён бўлди.

Йиғилишда маҳаллий ишлаб чиқаришни ривожлантириш, стандартлар ва сертификатлаш тизимини такомиллаштириш,

рақобатбардoshiлқни мустақкамлаш, раҳбарларнинг масъулиятини ошириш, ички бюрократия ва коррупцияга қарши кураш йўналишлари алоҳида муҳокама қилинди.

► Давоми 2-бетда

КОРРУПЦИЯ — ЖАМИЯТ ТАНАСИДАГИ САРАТОН

“НАФСИНГ СЕНГА ТОБЕ БЎЛСА, ИНСОН СЕН...” ЁХУД КОРРУПЦИЯ – ИСЛОҲОТЛАР КУШАНДАСИ

Қўхна тарихга мурожаат қиладиган бўлсак, ҳам Шарқ, ҳам Ғарб мутафаккирлари маданият, маънавият, маърифат, тарбия масалаларига ҳар доим алоҳида диққат ва эътибор билан муносабатда бўлган. Чунки ҳар қандай инсоннинг энг асосий моҳияти унинг иқтисодий имкониятларини тўлаб қўйилган мол-мулклари билан эмас, аксинча, маънавияти, энг аввало, тарбияси, тарбияланганлик даражаси билан ўлчаб келинган.

Ўзбек халқи миллий-маданий мероси, ижтимоий ҳаёти тарихига назар ташлайдиган бўлсак, юртимизда узоқ минг йиллар давомида миллий тарбиянинг мукаммал тизими яратилганига гувоҳ бўламиз. Шунинг учун бундай тарбия тизими бошқа қўлаб халқларни доимо ҳайратга солиб келади. Унда адолат, ҳақиқат, инсоф, гўзаллик, ҳалол меҳнат, ризқ-рўз, саховат, ҳиммат, олижаноблик, сабр-тоқат, қаноат, умид, ваъдага вафо, яхшилик, шукроналик, ширинсўзлик, дўстлик, ватанпарварлик, миллатпарварлик, меҳнатсеварлик каби юзлаб ижобий сифатлар ҳаётий маъносини топади.

Кимки ўзида ана шу хислатларни қарор топтирган бўлса, унинг ҳаёти турли

бало-қазолар, иллатлардан холи бўлиб, тинч, фаровон ва бахту саодат оғушида яшайди. Демакки, шахсни камолот пилла-поҳсига олиб чиқувчи инсоний фазилатлар халқимизнинг асрий ва боқий тарихига бориб тақалади.

Давлатнинг одилона ва оқилона сиёсати

Гапни узоқдан бошлашимизнинг боиси бор. Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгашининг шу йил 5 март кўни бўлиб ўтган йиғилишида давлатимиз раҳбари бу борада амалга оширилаётган ишлар, қўлга

киритилаётган ютуқлар тўғрисида аниқ маълумотлар берди. Айниқса, коррупцияга қарши умумхалқ ҳаракатини тартибга солиш бўйича махсус тизим яратилгани, парламент палаталарида масъул қўмиталар, энг муҳими, Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгаши ва агентлик ташкил этилгани бу борадаги дадил қадамлар экани таъкидланди.

Мана шундай тарзда илк маротаба йиғилиш ўтказилиши коррупцияга қарши курашнинг янги босқичга чиққани, қолаверса, мазкур иллатни таг-туғи билан йўқ қилишдан иборат стратегик йўл танланганидан дарак беради. Масаланинг ўта муҳимлигини эътиборга олиб, ушбу иллатни тўлиқ бартараф этишга йўналтирилган 55 та мақсад белгиланди, 5 та қонун, 12 та фармон ва қарор ишлаб чиқилиши лозимлиги қайд қилинди.

Бундай тадбирлар, шубҳасиз, жамиятни янада ривожлантиради, барқарорлаштиради, халқимизнинг давлатга ишончини тобора оширади. Аммо бугунги кунда трансмиллий мазмунга айланиб бўлган коррупция ҳар қандай мамлакат ва жамиятнинг маънавий асосларига путур етказиб, иқтисодий тараққиётни издан чиқарадиган, қонун устуворлиги ва халқнинг давлат сиёсатида ишончини пасайтирадиган, демократик институтлар ривожига ҳалақит қилувчи ҳатарли умумбашарий таҳдидлардан бири бўлиб қолмоқда.

► Давоми 3-бетда

ТОШКЕНТ — ХОРАЗМ: 10 ТА ЗАМОНАВИЙ ЙЎЛОВЧИ ВАГОНИ ФОЙДАЛАНИШГА ТОПШИРИЛДИ

Хорижлик сайёҳлардан ёки Ўзбекистонни саёҳат қилиш истагидаги яқинларимдан бири юртимизнинг диққатга сазовор манзилларини сўраса, биринчи бўлиб дунёга сайқали рўйи замин (ер юзининг сайқали) Самарқанд, куббатул ислом (ислом динининг маркази) Бухоро ҳамда “очиқ осмон остидаги музей” Хива шаҳарларини санайман. Менимча, ҳар бир ватандошнинг ҳаёлига даставвал шу учта тарихий шаҳримиз келади. Чунки бу ерларга бир марта борган одамнинг қайтгиси келмайди. Гўёки бошқа бир замонга, сайёрага тушиб қолгандек ҳис қилади ўзини.

Аммо Хивага боришни тавсия қилганимда, кўпчилик пойтахтдан қанча узоқ эканини сўрайди. Чамаси 1 минг 100 километр эканини айтсам, “эх-ҳе” деб ўйга толиб қолади ёки дарров самолётнинг кейинги рейси қачонлиги билан қизқади. Мен эса “Ҳақиқатда саёҳат қилмоқчи бўлсанг, поезд ёки автойўл орқали бор. Йўлнинг ўзидан ҳам олам-олам таассурот оласан”, дея маслаҳат бераман. У эса:

— Қўйсанг-чи, поездда шундан шу ёққа бориб бўладими, — дейди.

— Қизилқумнинг бепоеъ чўллари кесиб ўтмай, Амударё ҳавосидан тўйиб нафас олмай, Хивага бордим деб бўладими, — дея кўндиришга уринаман.

Лекин кўпчилик йўл узоқлиги, транспорт ноқулайлигини айтиб, Хивага боришни кечиктиради.

► Давоми 2-бетда

БАҒРИКЕНГ ЖАМИЯТ – БАРҚАРОР ДАВЛАТ

УШБУ ТАМОЙИЛ АСОСИДА ИЖТИМОЙ-МАЪНАВИЙ МУҲИТ БАРҚАРОРЛИГИ ТАЪМИНЛАНАДИ

Юртимизда диний соҳада давлат сиёсатининг такомиллашуви, фуқароларнинг диний эътиқод эркинлиги кафолатланиши ва диний соҳага оид масалаларнинг ҳуқуқий асосда ҳал этилиши борасида туб бурилиш юз бермоқда. Бу борада илгари сурилган концептуал ёндашувлар нафақат мамлакат ичида, балки халқаро майдонда ҳам эътироф этилмоқда.

Хусусан, давлатимиз раҳбарининг шу йил 21 апрелдаги “Фуқароларнинг виждон эркинлиги ҳуқуқи кафолатларини янада мустаҳкамлаш ҳамда диний-маърифий соҳадаги ислохотларни янги босқичга олиб чиқиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони ушбу йўналишдаги ислохотлар учун муҳим ҳужжатдир. Зеро, у орқали давлат-дин муносабатлари очиқлиги, шаффофлиги, диний ташкилотларнинг ҳуқуқий мақомини

мустаҳкамлаш, шунингдек, диний-маърифий фаолиятни илмийлик, миллий ва умуминсоний қадриятлар асосида ташкил этиш каби устувор вазифалар белгилаб берилди. Фармон нафақат диний соҳада фаолият юритаётган мутасаддилар, балки кенг жамоатчилик, илмий доиралар, халқаро экспертлар томонидан ҳам ижобий баҳоланмоқда. Чунки у Ўзбекистоннинг инсон ҳуқуқлари, хусусан, виждон эркинлиги

бўйича ўз зиммасига олган мажбуриятларини амалда рўёбга чиқаришга интилаётганини яққол намоян эди.

Президентимизнинг 2017 йил 23 июндаги қарори билан Тошкент шаҳрида Ўзбекистондаги Ислон цивилизацияси маркази ташкил этилган эди.

Бугун дунёда диний экстремизм ва терроризм таҳдиди кучайиб бораётгани кузатишмоқда. Бу ҳолат кўплаб жамиятларда тинчлик ва барқарорликка таҳдид солмоқда. Радикализм ва экстремизмнинг асосий сабабларидан бири диний саводсизликдир.

Шу маънода, фармонда жамиятда виждон эркинлигини кафолатлаш, диний бағрикенглик, фуқароларро тотувлик ҳамда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш мақсадида “Бағрикенг жамият — барқарор давлат” тамойили асосида Дин ишлари бўйича қўмита билан Ўзбекистон маҳалалари уюшмаси, Ички ишлар вазирлиги, Ёшлар ишлари агентлиги ҳамда Оила ва хотин-қизлар қўмитасининг янги ҳамкорлик тизими йўлга қўйилиши белгилангани айтиш мумкин. Диний соҳадаги давлат сиёсатининг мақсади, асосий вазифа ва принципларини қатъий амалда оширишда давлат ва жамоат ташкилотларининг ўзаро ҳамкорлигини йўлга қўйиш, фуқароларнинг виждон эркинлигига бўлган ҳуқуқини таъминлаш, жамиятда турли диний конфессиялар вакилларининг ўзаро аҳил-инок ва ҳамжиҳат ҳаёт кечиришини қўллаб-қувватлаш устувор вазифалар сирасига киририлди.

Аҳолининг дини, эътиқоди, миллий мансублиги, ижтимоий келиб чиқишидан қатъий назар, ҳуқуқ ва қонуний манфаатларини тўлиқ рўёбга чиқара олишини таъминлаш, динга муносабатидан келиб чиқиб устунлик бериш, камситиш ва виждон эркинлиги кафолатлари бузилишининг бошқа ҳар қандай кўринишларининг олдини олиш янги ҳамкорлик тизимининг асосий вазифалари сифатида қайд этилди.

Фармонда Ўзбекистон халқаро ислом академиясининг Ўзбекистон халқаро исломшунослик академияси сифатида қайта номланиши, академия ҳуқуқлари аниқ белгиланиши ва шу каби соҳага оид барча ислохотлар ҳаммани бирдек қувватирди. Чунки академия исломшунослик ва диншунослик соҳаларида мутахассислар ҳамда ўқув дастури, қўлланма ва дарсликларни тайёрлашга ихтисослашган таянч давлат

олий таълим ва илмий-тадқиқот муассасаси этиб белгиланди.

Шу билан бирга, академиянинг асосий вазифалари этиб қўйиладиган белгиланмоқда:

— исломшунослик, диншунослик, дин психологияси, ислом иқтисодиёти, манабшунослик, халқаро муносабатлар ва эҳтиёж мавжуд бўлган бошқа соҳалар бўйича кадрлар тайёрлаш;

— таълим жараёнига илгор педагогик технологияларни, илм-фан ва техниканинг сўнгги ютуқларини ҳамда етакчи хорижий олий таълим ташкилотлари тажрибаси асосида ишлаб чиқилган таълим дастурларини жорий этиш;

— виждон эркинлиги ва конфессиялараро бағрикенгликни таъминлаш, радикаллашув, экстремизм ва терроризмга қарши курашиш ҳамда диний соҳадаги давлат сиёсатининг асосларига оид илмий тадқиқот ишларини амалга ошириш;

— диний-маърифий йўналишда илмий, илмий-оммабоп адабиётларни тайёрлаш ва нашр қилиш, шунингдек, интернет тармоғида таълим ресурсларини жойлаштириш ва мунтазам янгилаб бориш;

— талабаларда юксак маънавий ва ахлоқий ғазилатларни ривожлантириш, ватанга муҳаббат, унинг таърихига дахлдорлик, касбга садоқат ҳиссини мустаҳкамлаш, таълим-тарбия жараёни ҳамда маънавий-маърифий ишлар самардорлигини ошириш;

— мамлакатимиз ва хорижда диний соҳада фаолият олиб бораётган илмий-тадқиқот ва таълим муассасалари билан яқиндан ҳамкорлик қилиш.

Кейинги йилларда Имом Бухорий, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот марказлари ташкил этилган, улар Вазирлар Маҳкамаси ҳузурида эди. Ўзбекистон халқаро исломшунослик академияси ҳузурида фаолият юритаётган Имом Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот маркази ҳам бошқа тадқиқот марказлари сингари Вазирлар Маҳкамаси ҳузурига ўтказилди. Бу ҳам марказда амалга ошириб келинаётган кенг қўламдаги илмий ишларнинг янада юқори савияда яратилишида муҳим аҳамият касб этди.

Илҳомжон БЕКМИРЗАЕВ,
Ўзбекистон халқаро
исломшунослик академияси
профессори,
тарих фанлари доктори

Нуктаи назар

Халқимизда ҳаммаси ниятга яраша бўлади деган гап бор. Аксариятимиз турмуш ёки иш билан боғлиқ жараёнларда ушбу ҳикматнинг маъзини қаққанмиз, албатта. Яъни шу кунгача эришган барча мақсаднингиз ва амалга ошмай қолган режаларингизни алоҳида томонларга ажратиб таҳлил қилсангиз, ютуқларингиз асосида қатъий ишонч ва шунга яраша ҳаракат бўлганини кўрасиз. Аксинча, эриша олмаганларингизга иккиланиш, ишонсизлик сабаб эканини англайсиз. Бу ўринда ниятга ярашалик моҳияти шундаки, бирор иш ёки мақсадга эришиш учун қатъий бел боғлаб киришсангиз, албатта, урдасидан чиқасиз.

ИШОНИНГ, ДАБДАБАСИЗ БАХТИНГИЗ КАМ БЎЛИБ ҚОЛМАЙДИ

Бу ҳикмат кўплаб тадқиқотларда ҳам ўз тасдиғини топган. Масалан, бирор инсон аини чоғда танасига чўч босилишига ишончи қомил бўлса-ю, унга кўрсатмаган ҳолда чўч ўрнига муз босилса ҳам қуйиш ҳиссини туйиши мумкин. Ахир муз ўз номи билан совуқлик бўлса, қандай қилиб қуйдириши мумкин, унда бундай ҳусусият йўқ-ку, дейишга шошилманг. Инсон психологиясидаги ишонч шу қадар катта таъсир кучига эга, реаликдан йироқ бирор нарсанинг акси бўлишига қаттиқ ишонсангиз, шу ҳодиса юз беради.

Қандай қилиб дейсизми? Ҳудди яқинда бўлиб ўтган ўсмирлар ўртасидаги Оснф кубоги финалида Саудия Арабистони ва Ўзбекистон U-17 терма жамоаси ўртасида кечган баҳсдаги каби. Мантиқан олиб қаралганда, ўйиннинг иккинчи бўлимида жамоамизнинг ғолиб бўлиш имконияти деярли нолга тенг эди. Чунки биринчидан, рақиб жамоа биздан 2 киши кўп эди. Иккинчидан, рақиб меҳмон жамоа ва финалга қадар етиб келганидан кучсиз эмаслигини англаш қийин эмас. Қолаверса, ўз майдонидаги ҳар қандай ўйин меҳмон футболчиларга устунлик беради.

Шунга қарамай, жамоамиз ғолиб бўлди. Рақибимизнинг чемпион бўлишига доир мантиқий асослар чил-чил синди. Чунки

Коррупцияга қарши курашиш миллий кенгазининг шу йил 5 мартда йиғилишида бу борада устувор вазифалар белгиланган бўлса, 21 апрель кунги Президентимиз аини йиғилишидаги вазифалар ижросини таъминлаш, шунингдек, коррупцияга қарши курашиш бўйича янги тизимни жорий этиб, ушбу масалага жамоатчилик, парламент ва фуқаролик жамияти институтларини кенг сафарбар этиш мақсадида иккита муҳим ҳужжатни имзолади. Улардан бири “Коррупцияга қарши курашиш тизимини янада такомиллаштириш бўйича белгиланган устувор вазифалар ижросини самарали ташкил этишга доир чора-тадбирлар тўғрисида”ги фармон бўлса, иккинчиси “Давлат органилари ва ташкилотларининг коррупцияга қарши ички назорат бўлинмалари мустақиллигини таъминлаш ҳамда фаолияти самардорлигини ошириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарордир.

Психология соҳасидаги 10 йилдан ортиқ фаолиятим мобайнида турли-туман характер, дунёқарашга эга одамлар билан ишлашима тўғри келган. Аини пайтда ҳам “Инсон” ижтимоий хизматлар маркази психолог сифатида юртдошларимиз билан доимий мулоқотдаман. Демокчи бўлганим, маъмур фармон ва қарор, умуман, коррупцияга қарши кескин курашга сафар-

Биргина тўйлар, оилавий тантаналар, маърака ва маросимларни олайлик. Психолог сифатида айтишим мумкинки, тўй ва маросимларимизда кимўзарга, дабдаба, кўз-кўз учун қилинаётган харажатларимиз кўпчилигимизни қарз ботқоғига ботирапти. Бошқача айтганда, коррупцияни келтириб чиқариши мумкин бўлган вазият яратилди. Ваҳоланки, ушбу тадбирларга сарфлаётган харажатимизнинг асосий қисми ортиқча ва аслида, умуман заруратсиз.

Долзарб мавзу

ГЛОБАЛ ТЕБРАНИШЛАР ДАВРИДА МИЛЛИЙ СТРАТЕГИК ЁНДАШУВ

► Бошланиши 1-бетда

Баъзи йирик давлатлар халқаро савдо қоидаларини ўзгартириш, бозорларга босим ўтказиш орқали глобал иқтисодий тартибни ўз манфаати йўлида бўйсундиришга уринмоқда. Айниқса, Ўзбекистон экспорт қилаётган калава ип, тайёр маго, маиший техника ва озиқ-овқат маҳсулотлари кириб бораётган бозорларга катта давлатлар ўз маҳсулотлари билан тажовузкорона кириб келмоқда. Бу эса бизни янада рақобатбардош бўлишга ундайди.

Бундай вазиятда “бизга таъсир қилмайди” деб ўтириш — энг катта хато. Дунё бозоридида 3,5 триллион долларлик қисқариш, инфляция 8 фоизга кўтарилгани, молия бозоридидаги триллион долларлик йўқотишлар — булар бевосита бизга ҳам таъсир қилмоқда ва қилаверади.

Президентимизнинг сўзларида бир муҳим ҳақиқат бор: энди фақат ўзимизга таянмас. Импортта қарамликни қаматириш, ички ресурслардан имкон қадар фойдаланиш, ишлаб чиқарувини қўллаш, эскирган стандартларни йўқ қилиш — буларнинг

барчаси вақт талаби. Чунки ташқи хавфлар, ички бюрократия ва коррупция катта таҳдидга айланимоқда.

Сут, гўшт, болалар озиқ-овқати, яхна ичимликлар, ҳатто оддий мопед — буларни ишлаб чиқариш ва фойдаланиш йўлида

ортиқча талаблар, кераксиз сертификатлар тўсиқ бўлмоқда. Шунингдек, инвесторлар ва экспортчилар хорижий бозорларга чиқа олмаётганининг асосий сабаби халқаро талабга жавоб бермайдиган лабораториялар, сертификат тизимининг номуносивлигидир.

► Бошланиши 1-бетда

Юқоридида ҳаётини мисолдан ҳам кўринадик, ҳудудларнинг туризм салоҳиятини оширишда йўл инфратузилмаси ривожлангани, йўловчи транспортларнинг замонавий ва қулайлиги муҳим ўрин тутди. Шу боис, давлатимиз раҳбари ҳудудларнинг туризм салоҳиятини ошириш, хорижий инвестиция лойиҳаларини жадаллаштириш масалалари муҳокамаси бўйича жорий йил 9 апрель кунги ўтказилган видео-селектор йиғилишида юртимизнинг қадим тарихи, ўзига хос маданияти ва ғўзал табиятини намойиш этадиган манзилларининг йўл инфратузилмасини ривожлантириш бўйича алоҳида топишриқ берди. Бу йўналишда халқаро молия институтлари билан янгича тизимда ишлаш катта натижа бераётганини қайд этиди.

Кейинги йилларда шаҳарлараро самолёт, поезд ва автобуслар қатнови кўпайиб, янада қулайлашди. Йил сайин янги замонавий поезд, вагонлар харид қилиниб, маҳаллий аҳоли, хорижий сайёҳларнинг оғири енгил, узоғи яқинлаштирилмоқда.

— 2025–2026 йилларда янгича дизайн ва услубдаги, шинам, барча қулайликларга эга бўлган 70 та замонавий йўловчи вагон хариди учун Тикланиш ва тараққиёт жамғармаси ҳузурида Саноатни ривожлантириш жамғармаси томонидан имтиёзли кредит линиялари асосида маблағ ажратилган, — дейди “Ўзбекистон темир йўллари” АЖ Аxbорот-таҳлилий медиа маркази мутахассиси Рустам Ҳайдаров. — Хусусан, ушбу вагонларнинг биринчи 10 тасини фойдаланишга топширдик. Шулардан 4 таси плацкарт (ҳар бири 54 ўринли), 4 таси купе (ҳар бири 36 ўринли) ҳамда 2 та СВ (ҳар бири 18 ўринли) турдаги вагонлардир. Улар бир

вақтнинг ўзида Хивага борувчи 396 йўловчига хизмат қилмоқда. Икки йил ичида 70 та вагон йўловчилар хизматида топширилса, 1 миллиондан ортиқ йўловчини замонавий, шинам ва хавфсиз вагонларда манзилига етказиб қўя оламиз.

Олис йўл отни синар деганларидек, замонавий вагонлар халқимиз узоғини яқин қилади, йўл азобини енгиллаштиради. Юртимиз чиройини томоша қилиб, қулай

вагонларда ҳордиқ чиқариб, манзилига қандай бориб қолганини сезмай ҳам қолади. Бу имкониятлар ҳудуднинг туризм салоҳияти янада ортишига хизмат қилиш билан бирга, юртдошларимизнинг Ўзбекистон бўйлаб саёҳат қилишига яна бир рағбат бўлиши шубҳасиз.

Санжар ЭШМУРОДОВ,
“Янги Ўзбекистон” мухбири

УШБУ МАҚОЛАНИ ҚОРАҚАЛПОҚ
ТИЛИДА ҲАМ ЎҚИШ УЧУН
QR-КОДИН СКАНЕР ҚИЛИНГ!

КОРРУПЦИЯ — ЖАМИЯТ ТАНАСИДАГИ САРАТОН

“НАФСИНГ СЕНГА ТОБЕ БЎЛСА, ИНСОНСЕН...”

ЁХУД КОРРУПЦИЯ — ИСЛОҲОТЛАР КУШАНДАСИ

Абдухалил МАВРУЛОВ, тарих фанлари доктори, профессор

Бошланиши 1-бетда

“Коррупция фақатгина жиноят ва ҳуқуқбузарлик эмас, балки ахлоқий бузқўлик ҳамдир. Шунинг учун коррупцияга қарши курашиш ҳар бир соф вилдонли инсоннинг демократик жамият ва давлатнинг муқаддас бурчи ҳисобланади. Жамиятда коррупцияга нисбатан тоқатсизлик, Конституция ва қонунларни чинакам маънода ҳурмат қилиш маданиятини шакллантириш долзарб аҳамиятга эга”, деб ёзди давлатимиз раҳбари “Ҳозирги замон ва Янги Ўзбекистон” китобида.

Бугунги кунда давлат барча йўл ва воситалар билан бўлса-да, одамларнинг давлатдан розилигига эришиш борасида кенг қўламли ишларни олиб бормоқда. Мамлакатда демократик, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари бўйича халқро меъёр ва тамойилларга қатъий амал қилган ҳолда халқимиз учун эркин, обод ва фаровон ҳаёт кечирishни таъминлаш йўлида жиддий тадбирлар амалга оширилмоқда. Барпо этаётган янги Ўзбекистон қадратини “Давлат — инсон учун”, “Аввал инсон, кейин жамият ва давлат”, “Халқ давлат органларига эмас, давлат органлари халққа хизмат қилиши зарур”, “Одамлар ташвиши билан яшаш” каби муҳим, авваллари ҳар биримиз орзу қилган тамойил ва ғоялар ташкил этмоқда.

Бирок барпо этмоқчи бўлган ва бугун бу борада мисли қўрилмаган ютуқларга эришганимизга қарамай, ҳали коррупцион ҳолатлар мавжуд. Жамиятда коррупция ҳолатлари пайдо бўлишига жуда кўп омиллар сабабчи эса-да, халқона тилда айтганда, бу жараёнда “нафс балоси” энг етакчи, устувор ўринга эга бўлмоқда.

Ижтимоий тармоқларда берилётган хабарларга кўра, деярли ҳар кун айтим катта ва кичик раҳбарларнинг турли даражада коррупция ҳолатларига аралашиб қолиши жамиятда эътирозлар юзга келишига сабаб бўлмоқда. Бу юкумли касалликнинг давоси йўқдек. Қолаверса, базми коррупционерлар эгаллаб турган лавозимнинг ўзи жуда катта мансаб, мартаба, ўша юксак мансабларни суистеъмол қилиш Президент ва халқ ишончининг йўқолишидан дарак эканини билмайдими?

Жисмоний ёки ҳиссий талаб ифодаси

Фикримизнинг узвий давоми бевосита “нафс” сўзининг лугавий маъносига бориб тақаллади. Бу сўзни асосан, инсонларга нисбатан қўйлашимиз. Аммо ҳайвонга, ўсимликка нисбатан ишлатиш ҳоллари ҳам учрайди. “Нафс” сўзи, устоз Алишбек Рустамий баёнига кўра, кишининг жисмоний ёки ҳиссий талаблари, ҳолатларини қондиришга бўлган интилишидир. Бу сазй-ҳаққат оқибатда ахлоқ доирасини босиб четака чиққан кишини “баднафс” (нафси ёмон) ёки “нафсни тиёлмаган одам”, деб атайдилар.

Бундайларга яқинлашмаслик чорасини кўрган маъқул. Чунки баднафсдан яхшилик қуттиш нодонлиқнинг ўзгинасидир. Бунинг муқобилдагилар эса, ақсична, “некнафс” ёки “нафсни жияовлаган киши” дея шарафланади. Улар диний таълимотда “нафсига зулм қила олувчи бандда” дейилади. Ҳайвонда ақл бўлмагани сабабли унинг нафсини гариза, яъни инстинкт идора қилади. Шу боис, ҳайвон ўз нафсини турли йўллр, ҳаттоки таъовузкорлик билан ҳам қондиради. “Нафсни тия олиш” тушунчаси шу ўринда инсон билан ҳайвонни бир-биридан фарқлаш имконини беради.

Ким ўз нафсига ҳукмронлик қила олмаса, “Бу одам ҳайвоний иллатларга ултун”, дея таъриф бериш мумкин. И.Қрилов масалии образи — бўри нафсининг қўрбонига айланган кўзичоқни биламиз. Ўлжага айланган жониворга раҳимизни келади, аммо уни йиртқич чангаллдан қўтқаришга ожизмиз.

Нафсни жияовлашининг уч шарти

Нафсни тийиш мумкинми, деган азалий савол ҳар қайси даврда кўндаланг турган. Аммо бу ўта мураккаб, жуда қийин жараён. Чунки бу илат одами ўз домига худди оҳанрабодек тортиб туради. Бунга қарши курашиш ҳаттоки мумкин эмасдек туюлиши мумкин. Тўғрироғи, нафс балосига қаршилиқ кўрсатиш, уни илдири билан кўпориб ташлаш учун инсондан катта куч, билим, мардлик талаб этилади. Бошқача айтганда, ўз нафсини ентган киши аслида ўзини ўзи ентган жасоратли инсондир.

Нафс ва инсон табияти масалаларини мубайян даражада ўрганиб, у бўйича қатор асарларни ўрганган тадқиқотчи сифатида қайд этиб ўтмоқчиманки, бу салбий ҳодисани

жамият ҳаёти, кишилар онги ва руҳиятидан чиқариб ташлашда ижтимоий фойдали меҳнат, эл манфаатини ўзиникидан устун қўйиш, илмпарварлик катта роль ўйнайди. Бун и бирма-бир асослаймиз. Қўлида бирор касб-хунари бўлган киши ўз меҳнати орқасидан келган даромадга сабр-қаноат қилади, бунинг ўзгаларга қай даражада манфати тегишини ҳам билади. Демак, у ўз манфаати билан халқи, давлат манфаатини узвий боғлиқ ҳолда тасаввур қилади. Аксарият илмпарвар кишилар нафс домига илинишининг охири фожиа билан туташини кўплаб адабиётларда ўқигани боис, унинг кетидан қувмайд, бориға шукр, йўғига қаноат қилади.

Дарҳақиқат, инсоннинг энг катта душмани бўлган нафс ана шу омиллар натижасида бартараф этилишини ҳеч бир киши инкор этолмайди. Мазкур омиллар бевосита мамлакатимиздаги кенг қамровли ислохотлар билан боғланиб кетишини яна бир қарра эслатиб ўтмоқчимиз. Меҳнати орқасидан улуғланаётган замондошларимиз жуда кўп, улар катта ислохотлар жараёнида ўз ўрнини аниқ белгиланган. Ўз моддий ва маънавий эҳтиёжларини тўла қондириш учун яратилган намунали имконият ва шароитлардан унумли фойдаланаётган миллионлаб юртдошларимизнинг ҳалол меҳнати натижасида иқтисодий барқарорликка эришаётганимизни факт ва рақамлар, таҳлилий маълумотлар яққол тасдиқлаб турибди. Жамиятимизни ижтимоий-иқтисодий жиҳатдан ривожлантиришнинг устувор йўналишлари узок келажакка мўлжаллангани учун ҳам юртимизда барқарорлик, осийишталик ҳукм сурмоқда.

Мутафаккирлар мулоҳазасига кўра...

Нафс балоси бугун ёки кеча пайдо бўлган эмас. У инсоният пайдо бўлган даврдан бери мавжуд. Мутафаккирларимиз нафсга душманларнинг душмани, энг катта жияовларга бошловчи иллат сифатида қараган. Шайх Саъдий бундай дейди: “Нафс тизгинини нопокликдан қайтарувчилар, ярамас ишлардан сақланувчилар мардлик ва баҳодирликда Наримон ва Рустам Золдан юқори турадилар. Чунки нафс билан курашиш, у билан жанг қилиш бошқа душманлар, замонавий қуролроғлар билан жанг қилишдан қийинроқдир. Сен илму адабни қўлга ол, адаб гурзис билан душманининг нафс бошига ур, инсоннинг нафсидан катта душмани йўқдир. Агар сен ақл ва фикр эгаси бўлсанг, ҳадеб нафсининг орзусига йўл бераверма. Агар нафсининг ҳамма орзусини бажо этсанг, уни семиртирсанг, у сени бир кун ҳалокат чуқурига ташлайди”.

Нафс инсон эрки билан боғлиқ. Уни жияовлай оладиган ҳар қандай инсон етук шахс ҳисобланиб, ўз эҳтиёжидан ортиқча нарсасо моддий неъмат, бойликлар уни мутлақо қияқирмайди. Бориға шукр қилган, ўз нафсини жияовлай олган инсон, энг аввало, ўз олдида, қолаверса, бутун жамият олдида мағрур ва ҳалол. Алишер Навоий бундай дейди: “Нафсинг сенга тобе бўлса — инсонсен, ақсична, юз минг киши сенга тобе бўлсаю, сен нафсингга тобе бўлсанг — инсон эмассан”.

Ал-Фарқид Абу Лайс Самарқандий оқил киши душманидан дўстини ажрата билиши,

Инсон нафсининг ҳақалак отишига бир қанча омиллар, жумладан, бойлик, амал, мавқе, мартаба каби унсурлар таъсир қилса-да, бунда иқтисодий жиҳатнинг ўрни катта. Барчамиз яхши яшашни, сифатли овқатланишни, чиройли ва ораста кийинишни орзу қиламиз, шунга интиламиз. Бунинг ёмон жойи йўқ. Аммо бундай қўлайликларга эришиш йўлидаги нопоклик ва ноҳалолликдан ўзи асрасин. Билиб-билмай адолатсизликка йўл қўядиган, жамият қонунаридан четта чиқадиган, ўз нафсини қондириш йўлида ҳеч нарсадан, ҳар қандай ёмонликдан қайтмайди-ган кишиларнинг ҳаёт тарзига назар солсак, уларнинг кейинги турмуши, ҳаётида қандайдир маънавий фожияларни кўрамиз.

Иқтисодий васатийлик

Мол-мулки бўлган киши фаровон ва тўқ яшайди, у бировга муҳтож эмас. Моддийлик меъёрида бўлгани яхши, бу исломда иқтисодий васатийлик (мўътадиллик) дейилади. Исролда молу дунёнинг ортидан тушиб, унга қўл бўлиб қолишга асло йўл қўйилмайди. Шунингдек, молу дунёни тамома инкор этишга тарғиб ҳам қилинмайди. Аллоҳ таоло ҳар бир инсонни молу мулкка мувовабатли қилиб яратган. Исролда ҳалолдан топишган молу дунё катта неъмат саналади. Кишилар ҳалол касб орқасидан ҳаёт кечирishi даъват этилган. Лекин молу мулкка ружу қўйиш қораланган. Шу тарзда молу дунё масаласида васатий — мўътадил, ўрта, яхши ва афзал ҳолат ихтиёр қилиниди.

Молу мулк масаласида васатийлик — мўътадиллик, афсуски, айрим ҳолларда юртдошларимиз томонидан бузилаётганини кўрамиз. Тасаввур қилайлик, бир оиладаги ота-она, икки ёки уч фарзанд учун неча хонали уй керак? Айрим хонадонларда меъбон аслида, бўлсандаки ёки мақтаниши учунми,

Фаросат эса одамларга оддий кундалик турмушдаги воқеалиқни идрок этишда кўмаклашадиган қўлайликдир. У одатда ҳар биримизнинг ахлоқ-одобимиз билан чамбарчас боғлиқ. Айниқса, Шарқ оламида фаросатнинг ўрни катта.

Шибу ноёб ҳодисалар, яъни ақл билан фаросат инсоннинг бутун фаолиятини мувофиқлаштириб турувчи омил бўлса-да, кишилар нафсини жияовлашда уларнинг ўрни мутлақо бўлакча. “Қўли калта” қўшинси бор бадавлат инсон ақл ва фаросатга суяниб иш юритадиган бўлса, ўз уйига керагидан ортиқ зеб бермайди, қўшинсининг имкониятини ҳисобга олади, уни уялтириб, мулзам қилишдан ўзини тияди. Ўрни оқил одам ақл ва фаросатга суяниб иш кўради. У ўз нафсини жияовлай олади, унга қўл эмас.

Аслида, ҳар бир кун одоб ва нафс ўртасидаги кураш билан ўтади. Нафсни мўътадиллаштириш ўз қўлимизда. Бошқача айтганда, одоб бизни ҳар кун, ҳар доим қабиҳликка, жирканча амалларга бошловчи нафс балосидан қўтқарувчи ҳимоя воситаси. Одоб бизни ахлоқий меъёрларга ундаб, миллий характеримизни шакллантирадиган ҳодисалар макмузидир. У барча миллат ва элатларга хос ижтимоий-маънавий ҳодиса ҳисобланса-да, ўзбек халқи ҳаётидаги аҳамияти беқиёс. У бизни кўпинча нафс балосидан қўтқаради. “Оч қорним, тинч қўлогим” нафсининг мазмуни ҳам нафс балосига қарши курашнинг аҳамияти катта эканидан далоятлардир.

Мақсадга етишмоқ учун инсон тинимсиз ўзи билан ўзи курашиши, ўзини қийнаши лозим. Фариддидин Атторнинг “Тазкират ул-авлиё” асарида бундай ёзилади: “Банда билан Аллоҳ ўртасида тўрт денгиз бор, улардан кечиб ўтмагунча Аллоҳга етишиб бўлмас. Бир и — дунё, унинг кемаси зуҳддир; иккинчиси — иблис, унинг кемаси ушманигини билиб, ундан сакланмоқдир; тўртинчиси нафсдирки, унинг кемаси тиланини бермасликдир! Нафс ёмонлиқни буюрувчи, ҳавога учувчидир. Эр улдурки, нафсни ўлдиргай”. Мутафаккир яна бир жойда ёзди: “Шайтоннинг бир соат ичида ҳалок қилганини юзта оч арслон бир сурув қўй ичида қила олмас. Нафсининг бир соат ичида одамга қиладиган вайронлик ишини эса юзта шайтон қила олмас”.

Назаримизда, нафс балосига бундан ортиқ таъриф бериш қийин. Ҳа, ҳақиқатдан юзта шайтон битта нафсининг қилган ишини удалай олмайди. Нафс балосидан қўтулиш учун инсон доимо ўзини поклаб туриши керак. Юқорида таъкидлаганимиздек, нафси поклантирувчи омиллар жуда кўп. Аммо назаримизда, “сабр” деган сўз борки, унинг аҳамияти барчасидан устун туради. Сабр аслида инсоннинг бардоши, иродасини билдирувчи маънони англатади. Айни пайтда сабр инсон маънавиятининг муҳим бўлаги ҳисобланади.

Сабр инсонга бирданига бериладиган неъмат эмас. У узок йиллар давомида шаклланадиган, аждоқлардан авлодларга маънавий мерос сифатида ўтадиган қадрият. Шу маънода, “Сабр қилсанг, гўрадан ҳолва битар”, “Сабр дори каби аччиқ, оқибати ширин”, “Сабр таги — сариқ олтин”, “Сабрига — ош, сабрсизга — тош” каби мақолларимизнинг нафсни жияовлашдаги ўрни беқиёс.

Гедонизмнинг икки тури

Бутун дунёда тараққиёт, тезлашиш жараёни қузатилмоқда. Глобаллашув ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, маънавий-маърифий, мафқуравий ҳаётнинг барча жабҳаларига кириб келди. Ҳаётнинг тезлашуви одамлар характери, истак-ниятларига ҳам кучли таъсир этмоқда. Айрим ёшларда тезроқ бойиб кетиш, катта имкониятларга бирдан эга бўлиш, “Сабр дори каби аччиқ, оқибати ширин”, “Сабр таги — сариқ олтин”, “Сабрига — ош, сабрсизга — тош” каби мақолларимизнинг нафсни жияовлашдаги ўрни беқиёс.

Бу сўз юзюнада “лаззатланиш” маъносини беради. Лаззатланиш эса икки хил маънога

“Сабр инсонга бирданига бериладиган неъмат эмас. У узок йиллар давомида шаклланадиган, аждоқлардан авлодларга маънавий мерос сифатида ўтадиган қадрият. Шу маънода, “Сабр қилсанг, гўрадан ҳолва битар”, “Сабр дори каби аччиқ, оқибати ширин”, “Сабр таги — сариқ олтин”, “Сабрига — ош, сабрсизга — тош” каби мақолларимизнинг нафсни жияовлашдаги ўрни беқиёс.

нафс зўрлик қилса, қалб бу аъзоларни бошқара олмайди. Ҳолбуки, нафсни фақат ақл йўли билан эмас, қалб кучи билан ҳам енгил яхши самара беради. Шунинг учун ҳам “Нафс ақлимизга на бўлдики, ҳасис нафс бизга голиб бўлубдур” дейилганда, қалб тарбиясининг заифлиги назарда тутилади. Агар одам ўз нафсига асир бўлиб қолса, инсонийлиқни қўлдан бой бермай иложи йўқ.

Баъзан моддий имкониятлари етарли кишиларни ғам-ташвишли ҳолда кўрамиз. Сабаб не, ўйлаб қоласан киши. Уни ўз нафсини қондириш йўлидаги қонқоний ишлари бевозта этмаётганимизки? Қингир ишининг қийини қирқ йилдан кейин ҳам билинади, деган нақлга кўра, ими-жимиди қилган жиноят иши айрим нопок кишиларнинг тинчи, ҳаловатини бузмайди, деб айта олмаимиз. “Нафс узок муддат ботил, қабиҳ нарсаларга майл этса, бора-бора уларга кўникади, ҳатто бундан лаззат ҳам олади. Агар сен ҳам бир муддат ҳаққа қайтсанг-у, кейин унга муттасил боғланиб қолсанг, қандай қилиб ҳаққа одатланмаслик, ундан лаззат олмаслик мумкин?! Аслида, нафсининг ботил, қабиҳ ишларига майл этиши фитратга зиддир, нисоли баъзи одамлар кесак ейишга одатлангани каби. Аммо фитратнинг ҳикматиға, Яратган эгасини таниб, у зотга муҳаббат қўйиб ва ибодат қилишга бўлган майли бамосилли унинг таомга ва сувга бўлган майлига ўхшайди. Чунки қалб табияти бу майлини тақозо этади”, дейди алломалардан бири.

Еши катта киши билиб-билмай ўз нафсининг измиға бўйсунди. Бола эса ақлу ҳушини танитгунга қадар билмасдан нафсга эргашади. Унутмаслик керакки, болалик ва ёшлик кезлари нафсига ҳоким бўла олган киши ҳаётида жуда ҳам кўп қоқилавермайди. Ўз фарзанди бахту саодатини ўйлаган инсон, диниёти ода-оналар гўдагининг йиғлаганиға, қайсарлик қилганиға бўйсунавермай, ундаги нафси аммора (кучли хоҳиш-истак) қуртакларини йўқотишга ҳаракат қилади.

Энг ёмони, нафс балоси ҳам худди юкумли касаллик сингари катталардан ёшларга, ота-оналардан фарзандларга юқади. Фарзанд ўз оиласидаги муҳит, турмуш таризидagi гайритабиий ўғаришлар, меҳнатсиз топилаётган бойликларни кўриб мулоҳаза қилмайди, дейсизми? Хато ўйлайсиз. Бугунги ёшларнинг қилиб ҳамма нарсига етди. Ижтимоий тармоқлардаги “хабарлар”, “бойлик орттиришининг минг хил йўллари”, айниқса, оилавий муҳитдаги “катталар”нинг бойлик орттириш борасидаги муҳокамалари, шубҳасиз, фарзандларнинг ёшлиқдан нафс балосига учраши, коррупциянинг “илк сабоқлари”дан дарс олишга имкон беради.

Шунинг учун ҳам бу борада танаффус қилишга ҳаққимиз йўқ. Ҳар сония, ҳар қадамда бу борада тушунтириш олиб бормасак, ўзимиз шахсий намуна бўла олмасак, кеч қоламиз.

Риёзат ун-нафс

Имом Ғаззолий таъбири билан айтганда, бола қалби пок, нозик, содда ва ҳар қандай нақш ва суратдан холи гавҳардир. Унга қандай нақш солинса, шунга кўра шаклланиб, этган томонга эгилади. Агар бола ахшиликка ўргана, тўғри амаллар ичида воғга етса, дунё ва охират саодатини топади. Албатта, бу савобга унинг биринчи галда ота-онаси, муаллими ва унга ибрат кўрсатган яқинлари шерикдир. Агар ота-она боланинг айтталарини бажо келтириб, ундаги нафс тарбиясини тўғри йўлга қўймас экан, бунинг охири хайрли тугамайди. Бунга уни шу қўйга соланлар — ота-она, буви-бувалари сабабчи бўлиши мумкин.

Илм олоқлик бешикдан то қабрғача фараз қилинган каби нафс тарбияси ҳам бола дунёга келган кундан бошланиши керак. Яхши-ёмони қилган қўлдан ҳисси болада шакллана боргани сайин назоратни қулайтирмоқ зарур. Аввало, она сuti покми, ота тоғиб келган даромад ҳалолми, бу биринчи галдаги масала. Агар ноҳалол топишган нон-туздан истеъмол қилиб она болани эмзиса, унинг табияти ҳаромга мойил бўлиб ўсади. Нафси ўпқонликда у бора-бора отасини йўлда қолдириб кетади.

Бунинг олдини олиш мумкин, албатта. Қачонки, ақл нури ёришиб, бола баъзи ишларнинг бошқасига зид эканини кўрса, ҳунук деб топан ишларни қилишдан уяла бошласа, бу нафсни жияовлаш йўлидаги илк қадамдир. Бу ҳулқнинг поклиги, қалбнинг софлиқидан дарак берувчи башорат, ақлнинг камолга етаётганидан хушхабардир.

Нафс балосидан қутулиш инсонни кўкларга кўтарди, жамиятни поклантиради, одамларни виждон азобидан қўтқаради, тинчлик ва хотирьямлик бахш этади. Бу жараён турли кураш ва зиддиятлар негизда кечади. Янги Ўзбекистон жамиятида коррупция ҳолатини йўқотиш, одамларда нафс тарбияси самарадорлигини ошириш аслида мамлакат ва миллат тақдирига дахлдор масалаға айланиб бўлди. Давлатимиз раҳбарининг коррупция қарши умумхалқ ҳаракатини бошлашга даъват этиши, шубҳасиз, янги Ўзбекистон ва Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этиш, жамиятда адолат тамойилларини қатор топтириш, аҳоли фаровонлигини таъминлашдаги муҳим қадамдир.

АЛ-ФАРҒОНИЙ МЕРОСИ

ЁШЛАР ТАРБИЯСИДА

ДАСТУРУЛАМАЛ БЎЛМОҚҚА МУНОСИБ

Қадимдан кўхна Шарқ, хусусан, Марказий Осиё давлатлари илму фан тараққий этган, фалсафа, тиббиёт, адабиёт, маданият ва санъат ривожланган минтақалардан бўлиб келган. Ер юзидан нечта давлат борлиги, уларнинг ҳар бири қанча алломага, дунёга машҳур шахсларга эга эканини ўйлаб кўрганмисиз? Тўртта ёки бешта, нари борса ўнтадир. Бироқ юртимиздан етишиб чиққан алломалар сонини ҳисоблашга бармоқларимиз етмайди, таърифу таснифини ёзган, айтган билан тугамайди.

Биргина Фаргона водийсининг ўзида “Ал Ҳи-доя” асари билан бутун ислом дунёсида машҳур бўлган ғулошхон олим Бурхониддин ал-Марғи-ноний, буюк мутасаввуф олим Шайх Абу Бақр Воситий, калом илмига оид “Баъд ал амали” аса-ри муаллифи Али ибн Усмон ал-Фарғоний син-гари маърифат ва маънавият аҳкомлари етишиб чиққан. Президентимиз таърифи билан айтганда: “Ҳамма ўз тарихини улуғлайди. Лекин бизнинг мамлакатимиздагидек бой тарих, боболаримиздек буюк алломалар ҳеч қаерда йўқ. Бу меросни чуқур ўрганишимиз, халқимизга, дунёга еткази билиши-миз керак”. Биз бутун нафақат Фаргона, юртимиз, балки бутун Шарқ халқлари фахри бўлган Аҳмад ал-Фарғонийнинг шарафли тарихи ҳақида фикр юритамиз.

Ўрта асрларда яшаган қомусий олим Аҳмад Фарғоний илми нуҷум (астрономия), жуғрофия (география), ҳандаса (геометрия), риёзиёт (мате-матика) каби фанлар билимдонни бўлиб, уларнинг ривожига улкан ҳисса қўшган. Гарчи улуг аллома ҳақида жуда оз маълумотлар сақланиб қолган бўл-са-да, илм-фандарга буюк ихтиролари, математика, геометрия фанларида оид қимматли илмий мероси яқин вақтларга қадар жаҳон илм-фан марказлари-да ўқитишнинг энг асосий манбаси бўлгани оли-нинг юксак илмий салоҳиятидан далolat беради. Фарғонийнинг туғилган шаҳри Кува, яъни Куббо экани таъкидланса-да, мусулмон мамлакатларида исмларга пойтахт ёки марказ номини қўлиб ай-тиш урф бўлгани боис, бобокалонимиз ҳам Абул Аббос Аҳмад ибн Муҳаммад ибн Касир ал-Фарғо-ний нисбасини олган.

Европада Алфраганус номи билан танилган олимнинг Мисрда яшаб, мисли қўрилмаган каш-фийтлар қилгани, Дамашқдаги расадхонада осмон жисмлари ҳаракати ва ўрнини аниқлагани, янгича энж, яъни астрономик жадвал тузгани ёки Сурия-да ер метеоритини ўргангани ҳамда Ер шарининг думалоқ эканини яна бир бор исбот этгани маъ-лум ва машҳур. Шунингдек, бобокалонимиз сув сатҳини ўлчайдиган асбоб яратгани, қуёш соат-лари ёрдамида сайёралар орасидаги масофаларни аниқлагани, Бағдодда халифа Абдуллоҳ ал-Мъ-мун тузган илмий марказ — “Баит ул-ҳикма”да фаолият юритгани ва жаҳон цивилизацияси ри-вожига қўшган улкан ҳиссаси ҳам яхши таниш. Унинг астрономияга оид “Китоб ал ҳаракат ас-самовийа ва жаҳомийа илм-ан-нуҷум” асари неча асрлар давомида Европа университетларида асо-сий дарслик сифатида ўқитилган, таниқли Ғарб олимлари унинг китобларидан маърузалар ўқиган. Бутун фан-техниканинг энг замонавий асбоблари ёрдамида аниқланаётган маълумотлар алломанинг ҳисобидан унча ҳам фарқ қилмаётгани жаҳон олимларини ҳамон таажублантиради. Унинг Нил дарёсидаги оролда қурган ишооти, яъни ниломер илмий-техник ва меъморий жиҳатдан ҳоят мукам-мал ҳисобланади ҳамда бу қурилма ҳозирга қадар сақланиб қолган. Олим фаолияти ҳақидаги фикр-лар Шарқда Ибн ан-Надим, Ибн ал-Қиштий Абул Фароҳ Бар Эзрей, Ҳожи халифа каби олимлар, Ғарбда Данте, Шиллер, Даламбер, Брокельман, Региомонтан каби жуда кўплаб олим ва ёзувчи-лар асарларида эътироф этилган. Ҳатто Дантедек буюк истеъдод соҳиби шоҳ асари “Илохий комед-ия”даги Азрофни тасвирлашда Фарғонийнинг илмий қарашларидан кенг фойдаланган.

Жорий йил апрель ойида Халқаро туркий ма-даният ташкилоти — “ТУРКСОЙ” томонидан “Фаргона маданият қуналари”ни ўтказиш, ўзаро музокаралар ўтказиш мақсадида қардош Туркияга Фаргона вилояти делегацияси билан бордик. У ерда қошу кўзи худди ўзимизга ўхшаган, тилимиздаги фарқ ҳам унчалик сезилмайдиган, ўзимиз каби са-амийи ва очикўнглик турк халқи меҳмони бўлдик. Бунинг давомида Истанбул ва Анқара шаҳарларида “Фаргона қуналари” доирасида маданий-маърифий тадбирлар ўтказилди. Халқаро муносабатларимиз

66 Кўнглим кўтарилиб, бобомиз ҳайкалига боқар эканман, руҳимда миллий шуурни, Фарғоний, Беруний, Хоразмий, Термизий, Бухорийлар шаҳдини ҳис қилдим. Уларнинг қони ҳар бир ўзбекнинг томирида ҳамон оқаётгани бор ҳақиқат эканини яна бир бор англадим. Зеро, башарият шу кунга қадар нималарга эришган бўлса, барчасининг негизиди Шарқ даҳоларининг улкан ҳассаси борлиги шубҳасиз.

қайта-қайта муталаа қилган ватандошларимиз-нинг кашфийтлари, илмий меросини атрофича ўрганишимиз, татбиқ этишимиз ва ўзимизга фойдали хулосалар чиқаришимиз даркор. Чунки ўз илдинин яхши билган, қадриятларини давом эттирадиган, алломаларини ардоқлай олган халқ бутун ҳам, келажақда ҳам ўзлигини сақлаб қола олиши шубҳасиз. Шу ўринда фарзандларимиз улуг алломалар, соҳибқиронлар, олим фозиллар авлодлари эканини англаб яшаши сизу бизга боғ-лиқ эканини таъкидлашни истардим.

ЮНЕСКО қарорига мувофиқ 1998 йилда Аҳ-мад ал-Фарғоний таваллудининг 1200 йиллиги халқро миқёсда кенг нишонланиб, ўша йил-нинг 24 октябрга кўни Фаргона шаҳрида Аҳмад ал-Фарғоний ёдгорлиги очилган эди. Кува шаҳри-даги Шахристон харобалари ёнида алломанинг ҳайкали ўрнатилган, рамзий қабри бунёд этилган. Бу ҳам буюк аждодимизнинг жаҳон цивилизация-си ривожига қўшган улкан ҳиссасига ўзига хос эътиродир.

Аҳолисининг 60 фоизини ёшлар ташкил эта-ётган мамлакатимизда ёшлар таълим-тарбиясига берилаётган юксак эътибор, иқтидорли ёшларни ватанпарварлик руҳида тарбиялашга қаратилган ислохотлар ҳар жабҳада, айниқса, олий таълим ти-зимида яққол намоён бўлмоқда. Хусусан, Фаргона давлат университетиди талаба ёшларнинг билим олиши, ўз соҳаларида илмий изланишлар қили-ши ва миллий қадриятлар руҳида тарбия топан етук кадрлар бўлиб етиштириш учун барча ша-роитлар муҳайи. Ёшларни моддий ва маънавий қўллаб-қувватлашга доир чора-тадбирлар қўлани қундан қунга кенгайиб бормоқда. Ўйлашимиз, меҳнатлар самараси ўлароқ, келажақда маъзур олийгоҳ талабаларидан дунё тан олган ноёб истеъ-дод эгалари, ўз халқига садоқатли, аздами қатъий

ўзбекнинг томирида ҳамон оқаётгани бор ҳақиқат эканини яна бир бор англадим. Зеро, башарият шу кунга қадар нималарга эришган бўлса, барчасининг негизиди Шарқ даҳоларининг улкан ҳиссаси борлиги шубҳасиз.

Мулоҳаза қилсак, исломни дунёга янада кенг ёйилишига сабаби бўлганлар ҳам бизнинг бобо-ларимиз, ерининг ҳолатини аниқлаган, ўлчамини билган, тоқдурлар илмига йўл очган, ҳатто бормай туриб, янги қўтгани кашф этганлар ҳам аслида улуг аждодларимиздир. Математика илмида тенгсиз Хоразмий номидан алгоритм атамаси келиб чиқиб, “Китобул мухтасар фи ҳисоб ул-жабр ваи муқобала” асаридаги жабр сўзи алгебра сўзига асос бўлгани, минг дардга шифо топан, тенги йўқ ҳаким Ибн Сино Авиценна номи билан аталиб, дунёда тиб-биётга пойдевор қўйгани ҳам айни ҳақиқат.

Бутун халқимиз бир бўлиб шундай аждодлари-мизнинг, дунё олимлари ҳайрат билан асарларини

маърифатпарвар зиёлилар, Фарғонийнинг чина-кам издошлари етишиб чиқди.

Хозирги глобализм даврида турли маъна-вий таҳдидлар, оммавий маданият ҳамда кескин кураш ва рақобат ҳукм сураётган, манфаатлар тўқнашаётган, бир сўз билан айтганда, қалқиб турган дунёда тинч ва оқилолтига яшаётган халқи-миз аждодлар мероси хазинасига эгалик қилишда, ундан самарали фойдаланишда давом этса, олам узра қаддини тиклаётган бу улуг миллат дарахти-дан ҳали туркирган боғлар бино бўлиши шубҳа-сиз.

Зеро, бу дарахтнинг илдилари минг йиллик-ларга бориб тақалиши, энг тиниқ, энг шифобахш булоқлардан сув ичиши, дунёга буюк олимлар, ал-ломалар ҳади қилган жасоратли халқ эканини ҳар лаҳза ёд этиши олдимизга қўйган улугвор мақса-димиз — Учинчи Ренессансинг ҳам асосий қў-ват манбаидир.

ТАЛАБАЛАР БЎШ ВАҚТИНИ ҚАНДАЙ ЎТКАЗАДИ?

Ҳар бир таълим муассасаси талабаларнинг бўш вақтини мазмунли қилиш учун маънавий-маърифий тадбирларни мунтазам ўтказишга алоҳида эътибор қаратади. Айниқса, маданий учрашувлар, спорт мусобақалари, ижодий тўғараклар ва илмий конференциялар орқали ёшларнинг бўш вақтини самарали ташкил этиш одат тусига кирган. Бироқ аксарият талабалар маъзур имкониятдан тўлиқ фойдаланмаётгани ҳам бор гап. Бу эса ёшларнинг бўш вақтини қандай ташкил қилиш ва уларга янада кўп имконият яратиш масаласи ҳақида чуқур ўйлаш эҳтиёжини пайдо қилади. Ҳўш, бу борада нималар қилишимиз керак? Қандай жиҳатлар эътиборга олиниши зарур?

Аввало, ҳар бир таълим муассасасида талабаларнинг бўш вақтини қандай ўтказиётгани, уларга қайси тўғараклар ёки фаолият турлари қизиқ экани, шунингдек, қандай янги имкониятларни ис-таш ҳақида сўровномалар ўтказиш айтиш мумкин. Ушбу сўровно-малар орқали талабалар орасида илмий, спорт, ижодий, маданий ёки техник йўналишларга қизиқиш даражасини аниқлаш мумкин. Бундан ташқари, сўровномалар давомида талабаларга шахсини ривожлантириш учун қандай машғулотлар, семинарлар ёки тре-нинглар кераклиги ҳақида фикр билдириш имконияти ҳам тақдим этилиши керак.

Бугунги аҳволни ҳисобга олсак, талабаларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказиш учун кўпроқ инновацион ёндашувлар ва янги дастурлар ишлаб чиқиш мақсадида мувофиқ. Мисол учун, талабалар ўртасида жамоавий тадбирлар, илмий ва маданий фаолиятга қи-зиқишни ошириш мақсадида интерактив ва замонавий усулларни қўллаш мумкин. Бунда дарсдан сўнг ташкил этилаётган тўғарак ва курсларни онлайн ташкил этиш лозим. Айтиш таъабубсиз талабалар учун қўшимча қўлайлик яратди. Чунки баъзи ёшлар шахсий ва ижтимоий сабаблар туфайли дарсдан кейин тўғарак ёки курсларга қатнашга қийналади. Онлайн тўғарак ва курслар бу борада қўлай имконият ҳисобланади.

Шу каби дастурларни мобил илова ёки веб-платформалар шаклида ишлаб чиқиш, талабалар учун қўлай ва интерактив тарзда тақдим этиш лозим. Соҳасига оид халқаро конференциялар, веби-нарлар ёки онлайн танловларини ҳам ўтказиб бориш айтиш мумкин. Бунинг натижасида талабаларда турли мамлакатлар ва маданият-лар билан таништириш имконияти пайдо бўлади. Бу уларнинг дунёқа-рашини кенгайтиради, билимнинг бойитилади.

Ёшларнинг бўш вақтини мазмунли ташкил этиш учун тўғарак-лар нафақат чет тили ёки санъат йўналишида, балки замонавий ва амалий ўқималарни ўргатуви курсларини ҳам қамраб олиши керак. Мисол учун, мобилграфия курсларида замонавий техноло-гиялар ёрдамида видеогазир ва фотосуратга олиш, уларни таҳрир-лаш ҳамда контент яратиш асослари ўргатилади.

СММ курсларида эса ижтимоий тармоқларни самарали бошқа-риш, контент режаслаштириш ва рақамли маркетинг қўнимлари ўқитилади. Трейдинг курсларида молиявий саводхонлиқни оши-риш, инвестиция ва халқаро савдо асосларини тушунириш орқали даромад келтирувчи қўнимларни шакллантириш мумкин.

Технология ва дастурлаш курслари орқали ахборот техноло-гиялари йўналишида дастурлаш тиллари (Python, JavaScript ва бошқалар) ёки веб-дизайн асосларини ўргатиш имкони пайдо бўлади. График дизайн ва анимация курслари замонавий дизайн дастурларидан фойдаланишни ўргатиб, талабаларда креативлиқни ривожлантиради. Бу каби замонавий курслар талабаларнинг бўш вақтини мазмунли ўтказиш билан бирга касбий ва шахсий ривож-ланишига ҳам хизмат қилади.

Бугун талабаларнинг кўпида маънавий-маърифий тадбирларга, шунингдек, турли тўғаракларга қизиқиш камдек. Бунинг сабабларидан бири иқтисодий ҳолат, яъни аксарият талабалар ўқишдан бўш вақтида ишлашга мажбур бўляпти. Улар ўқиш билан бирга мо-лиявий масалаларини ҳам мустакил ҳал этишга ҳаракат қилмоқда. Бу эса уларнинг маънавий ва илмий тадбирларда қатнашиш имко-ниятини камайтиради.

Хозир деярли барча олий таълим муассасасида анъанавий спорт майдончалари мавжуд. Шундай бўлса-да, талабалар орасида спортнинг замонавий шакллари, айниқса, фитнес ва индивидуал шугўлланлишга қизиқиш ортиб бормоқда. Бироқ ОТМлар ҳудуди-да етарлиқ жиҳозланган спорт заллари ва фитнес марказлари йўқлиги сабабли талабалар ташқаридаги пулли спорт залларига

бир диққатга сазовор жиҳати шундаки, улар шўр сув таркибидидаги тузун ҳам йўқ қила олади.

Лойиҳачилардан бири, Тошкент ахборот техно-логиялари университети Нукус филиали тала-баси Мақсуд Турсунбоевнинг айтишича, бир ҳужайрали сувўтларни етиштириш лойиҳаси асосан, хорелла сув ўсимлигини ёрдамида ҳаво-даги карбонат ангидридни ўзига ютиб, кислород чиқариш имконини яратади. Нукус ёшлар тех-нопарки аъзолари кашфийти — мақсуд ишла идишида оддий яшил сувдек қўриқилган суяқ-лик ичдида микро сувўтлар яшайди. Бу оддий рангли сув-ку, дейдиганлар унинг таркибида чиндан ҳам кислород борлигини мақсуд текши-рув ускунаси ёрдамида аниқлаш мумкин.

Технопарк аъзолари Қорақалпоғистон иқ-лим шартитидан келиб чиққан ҳолда, ҳудудда яшил зоналарни қўлайитиришга киришган. Тех-нопаркда алоҳида ўқув дастури жорий этилган бўлиб, унда ёшларнинг инновацион гоъялари лойиҳа даражасига етказишга қўмак бери-лади. Мақсуд ҳам айтиш дастурини тамомлаб, ўзининг гоъясини лойиҳага айлантиришга му-ваффақ бўлди. Лойиҳа эса Инновацион ривож-ланиш агентлиги ва унинг ҳузуридаги Ёшлар академияси томонидан ёшларнинг инновацион гоъялари ва стартап лойиҳаларини қўллаб-қув-ватлаш мақсадида ўтказилган “Бўлажақ олим” танловида гоъиликка муносиб деб топилиди.

— Бу орқали атроф-муҳит ифлосланиши-нинг олдини олишга ҳисса қўйишни мақсад қилганимиз, — дейди Мақсуд Турсунбоев. — Интернетда ушбу ихтирони қўриб, уни

УШБУ МАҚОЛАНИ ҚОРАҚАЛПОҚ ТИЛИДА ХАМ ЎҚИШ УЧУН QR-КОДНИ СКАНЕР ҚИЛИНГ!

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОНДАГИ “СУЮҚ ДАРАХТ”

Хали эшитмадим, десангиз, ажабланмаймиз. Ҳатто уни тасаввурингизга сиғдирилмаётганингиз ҳам табиий. Чунки суяқ дарахт, яъни замонавий экологик қурилма ҳозирча Қорақалпоғистондагинагина қўриляпти. Биринчи “суяқ дарахт” ақлли қуёш ўриндиқлари билан бирга янги қиёфадаги бекатлар пайдо бўлишига умид уйғотмоқда.

Хўш, “суяқ дарахт” нима ўзи? У қан-дай кўринишда? Шунақаси ҳам бўлади-ми? Машҳур фильмда айтилганидек бу ти-ниб-тинчимеган одамлар нималарни ўйлаб топмайди-я! Майли-да, шунга эҳтиёж бор-дирки, бунинг устида бош қотиришаётган-дир деймизу, унинг аҳамияти ҳақида билгач, бу ихтирони ўзимиз ҳам қўллаб-қувват-лаймиз. Зеро, аквариумга ўхшаш шаффоф идиш, яъни капсула ичига жойлаштирилган суяқликда яшовчи микро сувўтлар карбонат

ангидридни ютиб, кислород ишлаб чиқара-ди. Бу билан улар табиий дарахт вазифасини бажаришга ҳаракат қилади. Тўғри, “суяқ да-рахт” табиий дарахт каби узоқ умр кўрмай-ди. Шунингдек, жонли дарахтзорлар ўрнини боса олмайди. Бироқ аҳолиси кўп ва ҳудуди тор шаҳарлар учун ажойиб экологик ечим. Чунки у ҳавони жуда тез тозалайди. Доимий техник хизмат ва парварши талаб қилиши баробарида 10 та дарахт етказиб беради-ган кислородни ишлаб чиқаради. Қисқаси,

“суяқ дарахт” атроф-муҳитни ҳимоя қи-лишда фойдаланиш кўзда тутилаётган замо-навий ёндашувдир.

Ривожланган давлатларда шунга ўхшаш технологиядан аллақачондан бери фойдалани-лади. Аксариятимиз интернет орқали Сербияда бу инновацион ёндашув аниқ кенг қўллани-шини биламиз. Мамлакат пойтахти Белград шаҳри марказидаги “суяқ дарахт” — муни-ципалитет биноси қаршисига ўрнатилган қу-рилма сув, сувўтлар ва уларнинг яшил учун

шароит яратадиган тизимдан иборат. У шаҳар ҳавосини зарарли газлардан тозалаб, кислород чиқаради. Қурилма дизайни пухта ўйланган билан эътиборни тортади. Бироқ Сербия каби давлатлар фойдаланаётган сувўтлар бизнинг иқлимга мос келмайди. Шунинг учун Нукусда қуёш энергияси ёрдамида ишлаб чиқилган фо-тобиореактор ичидидаги микроўтлар Орол де-низи тубидаги сувўтлар ДНҚсидан олинади. Бундай микро сувўтлар ифлос сувни тозалаб, яроқли — иккиламчи сувга айлантиради. Яна

Муножад МЎМИНОВА, “Янги Ўзбекистон” муҳбири

6

2025 йил
26 апрель, 85-сон

Албатта ўқинг!

Ҳалиб туркларча
Яъмон

(“Сўз латофати” китобидан)

Шарқнинг буюк шоири Ҳофиз Шерозийнинг дунёга довури кетган нодир ғазалини биласиз, ёл олгансиз, севиб такрор-лайсиз. Ғазал бундай байт билан бошланади: *Агар он турки шерозий*

ба даст орад дили моро,
Ба холи ҳиндуяш бахшам
Самарқанду Бухоро.
Шоир Хуршид маромига етказиб уни ўзбек тилига таржима қилган.
Агар кўнглимни шод этса,
ўшал Шероз жонони,
Қаро холига бахш этгум
Самарқанду Бухорони.

Рус тилида бу байт шундай жаранглаган: *О, если та ширзаская турчанка*
Заочет сердцею моим обладать,
Я не попустию за родуку на щечке
Ей Самарканд и Бухару отдасть.

Бу ғазал байтда **турки шерозий** ёки **Шероз жонони** ва **ё ширзаская турчанка** дея ким тасвир этилган? Бунда не мажоз борки, қарийб етти юз йил ўтса ҳам унутилмайди, бизни ҳайратга солади. Нега Рум ғузали эмас, Чин париси эмас, айнан турк жонони учун шоир дунёнинг энг ғузали икки шахрини бағишлади? Бунда не ҳикмат бор? Туркнинг бошқалардан айрича белгиси нима?

Бу саволга жавоб излаб “Девону луғотит турк”ни варақлаймиз:

ТУРК — Тангри ярлақагур Нух ўғлининг оти. Бу от Нух ўғли Турк авлодлари-га Тангри берган номдир.

Улуғ тангри айтади: “Менинг бир тон-фа аскарим бор. Уларни Турк деб атадим. Уларни кунчиқарга ўринлаштирдим. Бирор халқдан ғазаблансам, туркларни уларга қарши йўлайман”.

Бу нарсга уларнинг (туркларнинг) бошқаларга нисбатан фазилатли эканини кўрсатади. Ҳатто Тангри уларга ўзи от қўйган, исм берган. Уларни энг баланд ерларга, хушхаво жойларга ўрнатган ва ўзининг ботирларидан санаган. Туркларда кўркамлик, ёқимлилик, одоблик, сўзининг устидан чиқишлик, дадиллик, камтарлик каби мақташга сазовор хулқлар сонун саноксиз...

Ушбу иқтибос “Девон...” нинг ўзбекча таржимасидан айнан кўчирилди. Эътибор беринг, туркларнинг фазилатлари саналганда, биринчи навбатда, **кўркамлик** айtilган.

66

Турк атамасининг яна бир мазмуни бор. Барча эски луғатларда бу халқ номи экани билан бир қаторда жангарилик, жанговарлик, аскарлик маънолари ҳам айtilган. Турк ёнида турктоз, турки торож, турки яғмо, турки фалак, турки хито, туркизарб, турки хижо, туркона аёғ, туркона соз, туркигўй сингари сўзлар келади ва уларнинг ҳар бирида халқ тарихи, хос белгилари яшириндир.

Дарҳақиқат, тарихга оид рисолаларда туркларнинг адил қоматли, хуш суваратли инсонлар экани ёзилади. Айниқса, шеърятда турк сўзи ғузалик тисмолига айланган. Ҳофиз байтида ҳам **турки шерозий** Шероз ғузали маъносидан келган. Шоир Хуршид байт моҳиятини чуқур англаб, **Шероз жонони** дея аслиятта мос сўзни топа билган.

Турк атамасининг яна бир мазмуни бор. Барча эски луғатларда бу халқ номи экани билан бир қаторда жангарилик, жанговарлик, аскарлик маънолари ҳам айtilган. Турк ёнида турктоз, турки торож, турки яғмо, турки фалак, турки хито, туркизарб, турки хижо, туркона аёғ, туркона соз, туркигўй сингари сўзлар келади ва уларнинг ҳар бирида халқ тарихи, хос белгилари яшириндир.

Сиз турктознинг отлик аскар эканини, **турки торож**, **турки яғмонинг** жангу жадал маъносини биласиз. **Турки фалак** — Миррий сайёраси (Марс) демакдир. Қадимий юнонлар жанг, қиргин тангрисини Марс деганлар ва Миррий сайёрасининг қизил рангидан қон белгисини кўриб, уни ҳам Марс атаганлар. Шарқда туркининг жанговарлиги шу даражада машҳур бўлибдики, Миррихни ҳам **турки фалак** дея атабдилар. Бу халқнинг кўркам чехраси, юзидида нур тилларда дoston бўлибдики, куёшни **турки хито**,

яъни Хитойдан, Шарқдан кўтарилган турк дебдилар. Туркнинг хусни, баҳодирлиги, шаҳарлар устига от солиб келиши шеърий мажозга айланибди. Шоирлар машҳуранинг ғузалигини ҳам, юракни забт этишини ҳам, ошиқ жонига офатлигини ҳам **турки яғмо** сўзи билан ифодалайдиган бўдилар.

Ҳофизнинг ўша машҳур ғазалида бундай байт бор:

Фигон к-он лўлиёни шўхи
ширинкори шахрошуб
Чунон бурданд сабр аз дил-ки,
туркон хони яғмор.

Бу байт маъносини таржимон шоир содагина қилиб ўзбекчага бундай ўтирган:

Шу алдоқчи, қизқич,
фитнагар шўхлар қўлидан дод,
Кўнгулдан элтдилар сабрим,
қилиб туркларча яғмони.

Алдоқчи, қизқич деган сўзлар сизга жуда жўн, мумтоз шеърят услубидан йироқ

туюлиши мумкин. Балки байтдаги форсий сўзларнинг ҳаммаси ўзбек мумтоз адабиётида бор-ку, нега Ҳофиз сўзлари таржимода айнан қолдирилмаган, дерсиз. Гап шундаки, халқимиз эски ўзбек тилини унутиб қўйган, буюк шоир ишора қилган тисмоларни англашдан йироқ эди. Ҳозир ҳам шундай. **Лўлиё, ширинкор, шахрошуб** сўзларини замонавий луғатлардан тополмаймиз. Шу боис, шоир Хуршид байтини жўнгина, бизга тушунарли қилиб ўтирган.

Фақат турклар эмас, бошқа бир неча халқлар ҳам ўзининг хос белгилари билан тисмолга айланган. Ўзбекининг тўғрилиги ва соддалиги, лўлининг шўхлиги ва алдоқчилиги, ҳиндунинг нозу қарашмаси, қорачал белгилари ташбеҳларга сингиб кетган. Ҳофизнинг ушбу ғазалида ҳинду ҳам — **ба холи ҳиндуяш бахшам**, турк ҳам — **турки яғмон**, **турки шерозий**, лўли ҳам — **лўлиёни шўх** — бор. Уларнинг ҳар бири катта меҳр билан тилга олинган. Дунё билган, таниган халқлар, шуҳрат топган жой номларининг тизилиб келгани — Самарқанду Бухоро, Рукнободу Мусалло — дилбар самимият, юксак маҳорат билан омикта бўлиб, ғазалнинг жаҳоншумул довуригн таъминлаган.

Эркин ВОҲИДОВ,
Ўзбекистон халқ шоири

Халқаро фестивалъ

Ўзликни топиш йўли:
Алпомишдан Ҳомергача

Бошланиши 1-бетда

Эпик ижодкор — бахши образи ҳам ана шундай масалалардан. Зеро, бахшилар миллат тарихи, санъати, маданиятини минг йиллар давомида асраб-авайлаб, авлодларга етказётган, миллий маданият, тарих ва фалсафага беназир улуш қўшаётган улкан ижодкорлардир. “Алпомиш”, “Гўрўгли”, “Манас”, “Дада Қўрқут китоби” каби улкан бадий обидалар ҳам бизга ана шундай эпик ижодкорлардан мерос қолган. Уларни мутахассислар атрофлича ўрганмоқда. Бироқ улардаги эпик ижодкор образи етарлича тадқиқ этилмаган.

Кўплаб эпик асарларга сочилиб кетган Қўрқут ота, Соқибулбўл, Ошиқ Ғариб, Ошиқ Албанд, Ошиқ Маҳмуд каби образларини қиёсий таҳлил этсак, улар халқнинг бахши, ўзон, ошиқлар ҳақидаги қадим тасаввур ва эътиқодининг синтези сифатида пайдо бўлгани, бахшичиликнинг кул даражасига кўтарилганини кўрамиз. Қолаверса, ҳозиргача тадқиқотчилар эътиборидан четда бўлган, бироқ фольклоримизда муҳим аҳамиятга эга “Оллоназар Олчинбек”, “Қўр Ғойиб” каби бахши, ижодкор образи асосий ўринда турадиган асарлар борлиги ушбу мавзунини янада чуқур ўрганишни талаб этади.

Устоз фольклоршунослар Ҳоди Зарипов ҳамда Тўра Мирзаев бахшиларни икки тоифага — ижодкор, яъни бадихўй ҳамда ижрочи бахшиларга ажратади. Бу дунё эпосида бор. Масалан, юнонларда азв ва рапсод, хиндларда всья ва валкикига бўлинади.

“Одиссея”да Демидок ва Фемия образларига дуч келамиз. Улар ҳам етакчи, ҳам эпизодик кўринишда иштирок этади. Фемия Итака бахшиси бўлиб, Одиссей сафарга кетганида Пенелопага уйланиш учун келган давъогарларга қўшиқ куйлаб беради. Унинг асардаги иштирокини эпизодик кўриниш сифатида баҳолаш мумкин. Демодок эса “Одиссея” қаҳрамонларидан бири ва айна пайтда бахши. Достонда у уч ўринда ўз санъатини намойиш этади ва етакчи образлардан бири сифатида кўринади.

“Одиссея”нинг саккизинчи қўшиғида шохнинг фармони билан Демодок даврага чорланади. Бахши уларга Одиссейнинг бошидан ўтганларини дoston қилиб куйлаб беради. Муҳим жиҳати, Демодок ижро этган дostonни Одиссейнинг ўзи ҳам эшитида. Унинг қайғули ҳикояси, яна ҳам тўғрироғи, ижроси даврадагиларнинг барчасини йиғлатади. “Одиссея”даги бу каби лавҳалар Демодокнинг шунчаки ижроси эмас, ижодкор бахши эканидан далолат.

“Дада Қўрқут китоби”, “Оллоназар Олчинбек” дostonи, “Ошиқ...” туркумида бахши етакчи образ сифатида гавдаланади. “Дада Қўрқут китоби” муқаддимаси “Расул алайҳиссалом замонида яқин баёт уруғидан Қўрқут ота деган бир эр элга танилди. Ул киши ўгузининг донишманди эди. Айтгани ижобат бўларди. Ғойибдан турли хабарлар беради. Ҳақ таоло унинг кўнглига илҳом соларди.

Қўрқут ота ўғуз қавмининг мушкуллини ҳал этади. Ҳар не иш бўлса, Қўрқут отадан маслаҳат олмагунча амалга оширилмасди. Ниманики буюрса, қабул қилардилар, сўзига амал қилиб, айтганини ўрнига келтиришарди”, деб бошланади. Муқаддимасида Қўрқут ота ҳаёти ислом тарихи билан чамбарчас боғлиқ ҳолда берилса-да, қуйма фикр, мақол ўрнида келган сатрларда Қўрқут ота билан боғлиқ қатлам жуда қадимий экани сезилади.

Бу муқаддимадан куйидагиларни англаш мумкин. Қўрқут ота баёт, яъни ўғуз уруғларининг биридан. У ўз элида, яъни ўғуллар ичида эр бўлиб элга танилган. Бутун эл, ўғуз ахалқининг катта донишманди. Донишманди бўлганда ҳам оддий донишманди эмас, у эр бўлиб танилган донишманд, бунинг устига баюратчи. Бу хислатлар унга бекорга берилмаган. Чунки у эпик ижодкор, яъни бахши.

“Дада Қўрқут китоби” муқаддимасида учта образ — **Қўрқут ота, бахши ва муаллиф** иштирок этаётганини кўрамиз. Муқаддима шу уч киши тилидан ҳикоя қилинади. Одатда фольклор намуналарида муаллиф

Жаббор ЭШОНҚУЛОВ,
Алишер Навоий номидаги
давлат адабиёт музейи
директори, филология фанлари
доктори, профессор

бўлиши мумкин эмас. Бироқ “Дада Қўрқут китоби” ёзма ҳолатда етиб келган. Шунинг учун асарда муаллифга тегишли матнларни илгаш мумкин. Фақат бу кўринмас муаллиф бахшилардан қолган ўғитларни такрорлаётгани, ўрни-ўрни билан Қўрқут ота ва бахшилар сўзини айна келтиришига гувоҳ бўламиз. Бундай ҳолатни бошқа дostonларда ҳам учратамиз. Яъни ўзидан олдинги бахшилар

ижро этган матни бошқа бахши ўз ижросида тингловчига етказишда устозларнинг номи тилга олинади.

Муқаддимдаги “Дада Қўрқут келибоқ дoston куйлади, бу “Ўғузнома”ни тузди, қўши, шундай деди” жумласи эпик аъна давомийлигини, ўз даврида машҳур бўлган, дoston куйлаган Қўрқут отадан қолган ижрочилик санъати, дoston куйлаш аънаанаси кейинги авлодда ҳам давом этганини англатади. Бошқача айтганда, Қўрқут отадан қолган устоз-шоғирдлик давом этапти. Ундан келаётган кутлуг сўз жонли ижрода бошқа бахшилар томонидан тингловчига етказилапти ва айна пайтда кўз ўнгимизда бахши образини гавдалантиради.

“Дада Қўрқут китоби”нинг ҳар бир ҳикоясида Қўрқут ота асосий образ сифатида гавдаланади. Уруғбоши, йўлбоши ва эпик ижодкор бўлган Қўрқут ота ҳақидаги мифологик тасаввурлар бир тушунчани — бахши ва шомон аслида бир синкретик образнинг турли даврдаги турлича кўриниши эканини исботлайди.

Бундай эврилишлар лавҳанинг тарихи, қаҳрамонлик ўтмиши ва маънавияти сарчамаси бўлган эпик онг тараққиётида муҳим ўрин тутган. Эпосдаги магик жиҳатлар аста сўниб, шомон, табиб, бахши, йўлбошичи функциялари бир-биридан тобора фарқлана бoрган. Демак, у миллиятнинг йўлбошчиси, донишманди, қаҳрамони. Лекин биринчи гагда патриарх шомон қиёфасини ўзида мужассам этган улкан эпик ижодкордир. Унинг кароматтўйлиги, ғойибдан сирлар сўйлашига ҳам бахшичилиги сабаб.

“Дада Қўрқут китоби”даги “Дада Қўрқут тилидан ўзон айтар” жумласи бир томондан

мазкур ёдгорлик эпик аъна намунаси эканини ургулайдиган жиҳат бўлса, иккинчи томондан эпосда Қўрқут отани ўзига пир ва устоз деб билган бошқа бахшилар образини ҳам кўз олдимизда гавдалантиради.

“Оллоназар Олчинбек” номли ўзбек халқ дostonи марказида халқ бахшиси образи тургани учун унда бошқа бахшиларнинг ҳам образи бор. Улар бош қаҳрамонни тўлиқ, мукаммал тасвирлашга, дostonнинг асосий ғоясини ифодалаш, воқеалар ривожини таъминлаб, дoston сюжетини шакллантиришга хизмат қилади.

Ушбу дoston бош қаҳрамони Оллоназар аънаана кўра, эпик ижодкорлиқнинг тарихий йўлини босиб ўтган образ. Шу сабаб туркий халқлар фольклоридидаги эпик бахшилар талқинисиз бу образ моҳиятини тўла тушуниш қийин.

Хоразм дostonчилик аънаанаси етук намунаси бўлган “Ошиқ Ғариб ва Шоҳсанам”да қаҳрамон ошиқ — бахшининг ўзи. Унинг бутун жасорати бахши салоҳияти орқали намоён бўлади. Аслида, “Ошиқ...” туркумидаги дostonлар ҳам ишқий романтик мавзуда. Ҳар икки туркумдаги дostonларда қаҳрамоннинг ёри учун кураши ҳақида сўз боради.

“Гўрўгли” туркумидаги дostonларда соқий, бахши кўпинча асосий қаҳрамоннинг яқин йўлдоши, кўмакчиси бўлиб гавдаланади. Бироқ Гўрўгли ўзи билан боғлиқ туркумда бош қаҳрамон худди “Алпомиш” дostonидаги каби эпизодик кўринишларда намоён бўлса-да, унинг айнан ижрочи, яъни бахши қиёфасида гавдаланишини кўришимиз мумкин. Шунинг учун Гўрўгли,

“Гўрўгли” туркумидаги дostonларда соқий, бахши кўпинча асосий қаҳрамоннинг яқин йўлдоши, кўмакчиси бўлиб гавдаланади. Бироқ Гўрўгли ўзи билан боғлиқ туркумда бош қаҳрамон худди “Алпомиш” дostonидаги каби эпизодик кўринишларда намоён бўлса-да, унинг айнан ижрочи, яъни бахши қиёфасида гавдаланишини кўришимиз мумкин. Шунинг учун Гўрўгли,

Бахши образи дунё эпосида хос муштарак ҳодиса бўлиб, эпик асарларда муҳим ўрин тутди. Мазкур образнинг илдири сўз магияси билан боғлиқ тасаввурлар ҳосиласи

66

“Алпомиш” дostonидаги мазкур парчани “Дада Қўрқут китоби”даги Бамси Байрак ҳамда Ҳомернинг “Одиссея” дostonи билан солиштирганда моҳияти янада теран очилади. Бамси Байрак худди Алпомиш каби зиндонбандлик, яъни рамзий маънодаги ўлиб тирилишдан сўнг ўзон қиёфасида ёрининг тўйи устига бoриб қолади ва у ерда ўз санъати, ижрочилик маҳоратини намойиш этади.

Алпомиш, Бамси Байрак каби образлар бир мезонда туриб тадқиқ этишни талаб қилади. Алпомиш етти йиллик бандиликдан сўнг Култой қиёфасида ёри Барчиннинг тўйи устига кириб боради. Алпомишнинг бу қиёфа алмаштириши замирида қандай мифологик тасаввур этганини қатор мақолаларда тадқиқ этганимиз. Бу ўринда Алпомишнинг айнан Култой қиёфасига кириши ва тўйдан олдин Бодомбикач билан, сўнг Барчин билан ўлан айтишуви қизиқтиради.

Аслида, “Култой”ни ҳамма танийди, даврага оралаган Алпомиш эканини билади, бироқ сир очилмайди. Бодомбикачдан сўнг Култой қиёфасидаги Алпомишнинг Барчин

билан ўлан айтишгачина мақсад ойдинлашади. Яъни етти йиллик зиндонбандликдан сўнг қаҳрамоннинг бошқа бир мақоматга кўтарилгани, унинг юртга эгалик қила оладиган, сўзга чечан бахши, эл донишманди даражасига етгани исботланади. Шунинг учун то ўлан айтишмагунча унинг қиёфаси очилмайди. Айтишувда Алпомиш ғолиб бўлади. Буни Барчин ҳам тан олади. Ўлан айтишув саҳнасининг дoston якунидан ўрин олиши сабаби шунда.

“Алпомиш” дostonидаги мазкур парча-ни “Дада Қўрқут китоби”даги Бамси Байрак ҳамда Ҳомернинг “Одиссея” дostonи билан солиштирганда моҳияти янада теран очилади. Бамси Байрак худди Алпомиш каби зиндонбандлик, яъни рамзий маънодаги ўлиб тирилишдан сўнг ўзон қиёфасида ёрининг тўйи устига бoриб қолади ва у ерда ўз санъати, ижрочилик маҳоратини намойиш этади.

“Одиссея”да Одиссей ўзи ёрининг тўйи устига келгач, уни аслида, хизматкорлари ҳам, ўғли ҳам, саройдагилар ҳам таниб туради. Ҳатто қаҳрамон Пенелопага уйланиш учун келган сохта хушторларни камонидан ўқ узиб ўлдирганда ҳам.

Дostonнинг якуний қисмларидан бири — йигирма учинчи қўшиғида Евриклея Пенелопага эрининг узоқ сафардан қайтиб келгани хабарини беради. Бироқ Пенелопа бу хабардан қувонмайди, Одиссейни тан олгиси келмайди. Ўғли Телемах ҳам онасига отаси қайтиб келганини ўқирмоқчи бўлади. Бироқ Пенелопа унинг ўтинчларини ҳам инобатга олмайди. Токи ётоқдаги ўзларига маълум бўлган сир ҳақида Одиссей билан тонггача айтишув қилмагунча. Одиссей Пенелопага ўзларининг тарихини айтиб, яъни ижро қилиб бериши, бошқача айтадиган бўлсак, Одиссей ҳам Пенелопа билан айтишувда ўзининг чечанлик қобилиятини намойиш эта олиши ва Пенелопа бунинг олиши шарт эди.

Алпомиш, Бамси Байрак, Одиссейнинг ўзга қиёфага кириб, ўз уйига қайтиши ва айтишувда ёрини енгиши қаҳрамонлар ҳаётида янги босқич, янги бир мақомат, янги ҳаёт бошланишидан дарақ бериб, эпик ижрочи иштирок этган бундай парчалар дунё эпосидаги ўхшаш тасаввур ва қарашларнинг турли матндаги бадий талқини эканини ургулайди.

Бахши образи дунё эпосида хос муштарак ҳодиса бўлиб, эпик асарларда муҳим ўрин тутди. Мазкур образнинг илдири сўз магияси билан боғлиқ тасаввурлар ҳосиласи

66

“Алпомиш” дostonидаги мазкур парчани “Дада Қўрқут китоби”даги Бамси Байрак ҳамда Ҳомернинг “Одиссея” дostonи билан солиштирганда моҳияти янада теран очилади. Бамси Байрак худди Алпомиш каби зиндонбандлик, яъни рамзий маънодаги ўлиб тирилишдан сўнг ўзон қиёфасида ёрининг тўйи устига бoриб қолади ва у ерда ўз санъати, ижрочилик маҳоратини намойиш этади.

ГАЗЕТАДАГИ МАТЕРИАЛЛАРНИ ЛОТИН ЁЗУВИГА АСОСЛАНГАН ЎЗБЕК АЛИФОСИДА ЎҚИШ УЧУН МАЗКУР QR-КОДНИ СКАНЕР ҚИЛИНГ.